

İNTERNET İLETİŞİMİ VE DEMOKRASİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

Mehmet Akbaş**

ÖZET

Kitle iletişim araçlarının olanak ve yeteneklerindeki artışın, genel olarak toplumsal, spesifik olarak da demokrasi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Araçsal doğaları iletim ve temsil ağırlıklı olan geleneksel kitle iletişim araçları (gazete, radyo, TV), aşırı propaganda ve temsile dayanan demokratik sistemleri beslemekte ve meşrulaştırmaktadır. Bu durum, toplumdaki bütün katmanların etkileşimli olarak yönetime katılması demek olan "katılımcı" ve "doğrudan" demokrasi olgusunun yaşama geçmesini geciktirmektedir.

Bütün bunların karşısında, çok boyutlu iletişim ve etkileşim yeteneğine sahip olan internet, iletişim ve demokratik sistemlerin seyrini değiştirmeye aday görünmektedir. Araçsal doğasıyla "aşırı temsili" demokrasiden, "doğrudan" ve "etkileşimli" demokrasiye geçişe olanak tanımaktadır.

İnternetle birlikte devlet-yurttaş ilişkisi değişmekte ve yurttaşların devlet önündeki işlemlerini "ışık hızında" kolaylaştıran "e-devlet" (elektronik-devlet) uygulamaları dünyanın bir çok yerinde hızla yaşama geçmektedir. Aynı zamanda internetin çok büyük bir "bilgi denizi" olması ve üzerinden "e-ekonomi" (elektronik-ekonomi), "e-egitim" (elektronik-egitim), "e-seçim" (elektronik-seçim) "e-kütüphane" (elektronik-kütüphane) vb. gibi daha birçok "e" etkinliğin gerçekleşebilmesi, toplumsal dönüşümü etkileyen ve hızlandıran en önemli etmenler olarak kendini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: İletişim, internet, demokrasi

THE COMMUNICATION VIA INTERNET AND ITS EFFECTS ON THE DEMOCRACY

ABSTRACT

The increase in the capabilities and opportunities in the mass media is effecting on social components, and specifically on democratic systems. Traditional mass media (newspapers, radio, TV) has been breeding and encouraging the democracies which are highly representative and propaganda contained in them. That state caused by traditional media is preventing the "participative" and "deliberative" democratic opportunities.

However, Internet is appearing as a new mass media which is highly interactive and capable, and which can change the way of communication and democratic systems. The communicative nature of internet also allows "participative" and "deliberative" democratic expansions. With its applications, Internet is appearing to be a candidate to change the social and democratic courses. Internet opportunities with "e-government" application allows changes in the relationship between governments and their citizens. In addition to these innovations, internet also allows many "e" activities such as "e-economy" (electronic-economy), "e-education" (electronic-education), "e-election" (electronic-election), "e-library" (electronic-library) and so on.

Keywords: Communication, internet, democracy

GİRİŞ

İletişim ve kitle iletişim olanaklarındaki artış, genelde toplumsal spesifik olarak da demokratik sistemleri etkilemektedir. Dahası, toplumdaki kitle iletişim araçlarının araçsal doğaları ile demokratik sistemler arasında doğru orantılı benzerlikler bulunmaktadır. Demokrasiler için büyük önem atfedilen ve "dördüncü güç" olarak anılan "geleneksel medya"nın (Gazete, Radyo, TV) araçsal doğası "etkileşim kıt" ve "iletim-temsili" ağırlıklıdır. Aynı biçimde, geleneksel demokrasilerdeki "halk adına halkı yöneten" siyasal aktörler de "etkileşim kıt" ve "temsili-yoğun" olmaktadır. Öyle ki, geleneksel temsili demokrasinin kullandığı araç ve yöntemlerle geleneksel medya kurumlarının kullandığı araç ve

yöntemler birbirine benzemekte ve birbirlerini beslemektedir. Temsili demokrasilerdeki "halk adına halkın siyasal yetkilerini kullananlar"ın medyadaki tam karşılığı, "halk adına soru soran, gündem oluşturan" geleneksel medya gazetecileridir. Dikkat edilirse bu tür demokratik yapılarda başat aktörler, "temsili yönleri ağır basan" siyasiler ve gazeteciler olmaktadır. Toplumdaki siyasal temsilcilere yöneltilen eleştiriler, özü aynı olmak üzere farklı biçimlerde geleneksel medya gazetecilerine de yöneltilmektedir. Ortak eleştiri şudur: "Kamu görevi" olarak tanımlanan "gazetecilik" ve "siyaset" gerçek anlamda kamuyu temsil etmemekte, kişisel ve grupsal çıkar aracı olarak kullanılmaktadır." Bu da demokrasinin özü ve idealleri ile bire bir çelişmektedir. Özellikle ülkemizde medya ve siyasetin eleştirilmediği

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce kabul edilen yüksek lisans tez özeti

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

gün yok gibidir. Bu konuda yazılan kitapların, yapılan toplantıların, yürütülen kamuoyu araştırmalarının sayılarını kaydetmek bile zordur. Bütün bu eylemlerin sonucunda ise "somut çözümler"; henüz ortada görünmemektedir. Varolan doğasıyla geleneksel medya ve siyasetin "düzeltme"ye doğru gittiğini ve düzeleceğini söylemek ise neredeyse olanaksız gibidir.

Ancak bütün bunlara karşın, çok boyutlu iletişim ve etkileşim yeteneğine sahip olan internet, iletişim ve demokratik sistemlerin seyrini değiştirmeye aday görünmektedir. Araçsal doğasıyla "aşırı temsili" demokrasiden, "doğrudan" ve "etkileşimli" demokrasiye geçişe olanak tanımaktadır. Bu sayede gücün "halkın kendi eline" geçmesi, "doğrudan demokrasi ideali"nin önemli bir boyutudur. İnternetin bireysel ve toplumsal anlamda ortaya koyduğu olanaklar, toplumsal ve demokratik dokuyu etkilemektedir. İnternetle birlikte devlet-yurttaş ilişkisi değişmekte ve yurttaşların devlet önündeki işlemlerini "ışık hızında" kolaylaştıran "e-devlet" (elektronik-devlet) uygulamaları "bilinçli ülkeler"de hızla yaşama geçmektedir. Aynı zamanda internetin çok büyük bir "bilgi denizi" olması ve üzerinden "e-kütüphane" (elektronik-kütüphane) "e-ekonomi" (elektronik-ekonomi), "e-egitim" (elektronik-egitim), "e-seçim" (elektronik-seçim) vb. gibi daha birçok "e" etkinliğin gerçekleşebilmesi, toplumsal dönüşümü etkileyen ve hızlandıran en önemli etmenler olarak kendini göstermektedir. İnternetin aynı zamanda donanım ve yazılım anlamında; "güvenli iletişim" için sınırsız biçimde olanak ve yetenekleri bulunmaktadır.

DEMOKRASI

Bir tanımı da, "Halkın kendi kendini yönetmesi" olarak bilinen demokrasinin kavramsal kökeni ve ilk uygulaması Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. "Demokrasi" Grekçe demos ("halk") ve kratein ("yönetmek" hükmetmek") sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelime olarak, ilk defa M.Ö V. Yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından dile getirilmiştir(Erdoğan 1996 :205-206).

Çağdaş demokrasilerin temel ölçütünü, uluslararası bildirge ve belgelerle güvence altına alınan Evrensel İnsan Hak ve Özgürlükleri oluşturmaktadır. İnsan Hakları kavramı genel bir biçimde , kişilerin insan olmaları nedeniyle insanlık onuruna uygun olarak sahip oldukları haklar bütünüdür. İnsan Hakları düşüncesi çok eskilere dayanmakla birlikte, ilk uygulama örneğinin 1215 Magna Charta olduğu kabul edilmektedir. Bunu 1679'da Habeas Corpus, 1689 İngiliz Haklar Bildirgesi, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirgesi ve 1789 İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi izlemiştir(Sönmezoğlu 1996:46). Uluslararası ölçekte en geniş belge 1948'de yayın-

lanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. İnsan Hakları'ndaki gelişmeler dünya devletleri ve devletler üstü organizasyonlar tarafından garanti altına alınmıştır. Günümüz demokrasisi için en belirleyici özellik, iletişim özgürlüğünü de kapsayan İnsan Hak ve Özgürlüklerine uygun olması ölçütüdür.

Polonya kökenli felsefe profesörü Leszek Kolkowski'ye göre, demokrasi sözcüğünün geçirdiği tarihsel değişiklikleri, kullanılan bütün "düzmece" ve "sahte" kavramları ("sosyalist demokrasi", "islami demokrasi", "halk demokrasisi") bir kenara bırakmak ve demokrasi kavramının içerdiği temel bileşkelere bakmak gerekmektedir. Bunlardan ilki, seçilmiş siyasilere güç ve etkilerinin sahip oldukları halk desteğine tekabül etmesini sağlayan kurumların varlığı ve işlerliğinin bulunmasıdır. İkincisi, Evrensel İnsan Hak ve Özgürlükleri temelinde oluşturulan hukuksal sistemin bireysel ve toplu çıkarlar ile devlet arasında özerk bir araç olarak işlev görmesi, ancak yürütme gücü ya da yönetici seçkinlerin bir aleti olarak kullanılmamasıdır. Üçüncü bileşke ise, tüm yurttaşların yasalardaki eşitliğini, iletişim, seyahat, örgütlenme, düşünce ile vicdan ve mülk edinme özgürlüğü gibi bireysel hakları garantileyen bir kurumlar dizgesinin oluşturulmasıdır (Diamond ve Plattner 1995:389).

Bütün kısıtlılık ve eksikliklerine karşın Antik Yunan'daki demokrasi, doğrudan ve katılımcılığın yüksek oluşu nedeniyle "ideal demokrasi" imgelerinin oluşmasında temel esin kaynağı olarak ele alınmaktadır. Günümüzde ise, İsviçre Kantonları ve benzer niteliklerdeki küçük ölçekli coğrafya ve nüfusa sahip olan yerlerde yönetime katılım ve doğrudanlığın dolayısıyla etkileşimin yüksek olduğu görülmektedir. Ancak günümüz koşullarında "ideal demokrasi" düşüncesi aynı zamanda "ulusal" ve "küresel" ölçekli coğrafya ile nüfus faktörlerini de hesaba katmak gerçeği ile karşı karşıyadır. Bu anlamda, ne Antik Yunan ne de İsviçre ve benzer nitelikteki küçük ölçekli uygulamaların küresel uygulama için birebir genellenme şansları bulunmamaktadır. Bu imgelerin gerçekleşebilmesi, ancak iletişim ve iletişim teknolojilerinin küresel, kitlesel ve etkileşim ağırlıklı olarak geliştirilerek kullanılabilmesiyle mümkün olabilmektedir. İşte tam da bu noktada iletişim araçları devreye girmektedir. Ancak bunun geleneksel medya üzerinden gerçekleşmesi olası gözükmemektedir. Çünkü geleneksel medya ve "temsili demokrasi" birbirini besleyen ve tamamlayan "abartılı" bir temsil sistemi üzerine kurulmuş olgulardır. Bu anlamda, güçlü iletişim-etkileşim yeteneğine sahip, üzerinden yazılı, sesli ve görüntülü biçimde iletişim kurulabilen bir başka medyaya gereksinim olmaktadır. Günümüzde bu yeteneklere sahip olan medya sadece internet olarak görünmektedir.

İletişim Demokrasi İlişkisi

Batı Avrupa'da kitle iletişim olanakları ile başlayan Aydınlanma sürecinde din, devlet, hukuk ve etik kurumlarda köklü değişimler yaşanmıştır. Rönesans ile başlayan ve oluşan Aydınlanma ilkeleri, insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi kavramları gibi toplumsal olguların evrimiyle çağdaş Avrupa kültürü oluşmuştur. Batı Avrupa'daki demokratikleşme hareketleri üzerine düşünen zamanın büyük düşünürleri, bu düşüncelerini insanlara yayma özgürlüğü önündeki engelleri kaldırma yönünde büyük mücadele vermişlerdir. Bu temel özgürlükler mücadelesi aynı zamanda demokrasi mücadelesi olmuştur. Ortaçağ boyunca adı bile anılmayan demokrasi, kitle iletişimi için bir devrim niteliğinde olan matbaanın icadından sonra, Batı Avrupa'da başlayan Aydınlanma hareketi ile tekrar ortaya çıkan bir kavram olmuştur. Bu dönemde bilim dalları gelişmeye başlamış, doğanın, insanın ve tarihin sırları bilimsel biçimde aydınlanmaya başlamıştır. Antik kültürün gene bu dönemde araştırılmaya başlandığını, toplumsal yaşam ve yönetim biçimlerinin, bu arada demokrasi kavramının da tekrar gündeme getirilerek irdelendiğini görüyoruz (Girgin 2000:107-108). Aydınlanmacı entelektüellerin düşüncelerinin ve gelişen bilim ve teknolojik bilgilerin kitlelere yayılması ve bu konuda kamuoyu oluşması, özgür ve kısıtlamasız bir iletişim idealini ortaya çıkarmıştır. Bu mücadelenin, çağdaş demokrasilerde halen sürüyor olması, genelde İnsan Hak ve Özgürlüklerinin ve özelde İletişim Özgürlüğünün süreceğini göstermektedir. Bütün bu mücadeleler sonrasında elde edilen kazanımları yaşatma ve yeni kazanımlar elde etme ve yaşama geçirme idealleri, çağdaş özgürlükçü demokrasinin yapısının özünü oluşturmaktadır.

İNTERNET

İnternet sözcüğü, çok yönlü özelliklerinden dolayı insanlara pek çok şey çağrıştırmaktadır. Kimilerine göre internet bir "elektronik-posta" (e-posta), kimilerine göre sohbet, kimilerine göre ise büyük bir kütüphanedir. Oysa internet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağının adıdır. İnternet, insanların her geçen gün gittikçe artan "üretilen bilgiyi saklama/paylaşma ve ona kolayca ulaşma" istekleri sonrasında ortaya çıkan bir teknolojidir. Bu teknoloji yardımıyla pek çok alandaki bilgilere kolay, ucuz, hızlı ve güvenli bir şekilde erişilebilmektedir (www.turk-info_com 2001). Şimdi, bütün dünya bir anlamıyla gerçekten insanların parmaklarının ucundadır. İnternet üzerinde, tanımlanan ve hatta hayal edilebilen herhangi bir konu hakkında bilgi bulunabilmekte ve dünyanın öbür ucundaki insanlarla iletişim kurulabilmekte-

tedir. İnternetle dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayara girip kaynaklarından yararlanmak, en iyi kütüphanelerde araştırma yapabilmek ve dünyanın en ilginç müzelerini ziyaret edilebilmek olanağı bulunmaktadır. Üzerinden TV, radyo, telekonferans ve videolar izleyebilmek, herhangi bir yayına birkaç saniye gibi kısa zamanda ulaşılabilme olanaklıdır (www.anet.com.tr 2000). Aynı zamanda, neredeyse istenilen her şey artık internet üzerinden satın alınabilmektedir. Bütün bu sayılanlar ve çok daha fazla etkinlik, dünyanın en büyük bilgisayar ağı olan internete girilerek yapılabilmektedir. İnternet teknolojisi sayesinde, üretilen çok miktarda bilginin depolanması ve istenildiğinde çok kolay bir şekilde ulaşılması ve paylaşılması mümkün olmaktadır. Bilgi ve belgelere kolay ve ucuz olarak ulaşılabilme olanağı bulunmaktadır.

İnternetin Toplum Ve Demokrasi Üzerindeki Etkileri

Demokratik sistem ile internet sistemi arasında paralellik olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Öyle ki, demokrasi hem yaşamın özgür ve çoğulcu biçimde yaşanması için bir araç olurken, aynı zamanda temel insan hakları, çoğulculuğun korunması, yurttaşların her anlamda katılımının sağlanması yönünde kendi kendini sürekli iyileştirmesi gibi temel ideallere sahip bir rejimdir. Aynı biçimde, internet de yaşamdaki bütün insanların özgür ve çoğulcu biçimde ifadelerine bir araç olurken ve aynı zamanda kendi teknolojik ve toplumsal gelişimini sürekli iyileştirme idealine sahip bir iletişim sistemi olduğu görülmektedir. Güvenli kişisel ya da kamusal bilgilerin internet üzerinden aktarılması ile toplumdaki ekonomik, politik ve toplumsal faaliyetlerin çok kısa sürede küresel biçimde gerçekleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Avrupa Topluluğu İnsan Hakları Mahkemesi'nin demokratik toplumun koşulu olarak saydığı Vogt, Castell ve Handyside kararlarında özetlenen, gerektiğinde "şok edici", "rahatsız edici" düşüncelere hoşgörü gösterebilme gereksinimi, en büyük ifadesini internet ortamının özgürlükçü yapısında bulabilmektedir(www.btnet.tr 2000).

Sivil Toplum ve İnternet

Özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin temel ögesi olan sivil toplum örgütleri, kitleselleşme ve kendilerini ifade edebilenin yeni çok boyutlu ve ekonomik aracı olan interneti kullanmaktadır. İnternet üzerinden yürütülen kitlesel ve sivil iletişim hem "cemiyet" ve hem de "cemaat" boyutunda olmaktadır. İnternet, başlangıcından beri sosyal bağlantı olanağını canlandırmış ve "sanal topluluk" kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilgisayarlar birbirine bağlandığı anda başlayan ve çok farklı kanallardan devam eden

bu sanal topluluk ilişkileri, enformasyon toplumunun içinde, alternatif toplanma mekanları, yeni agoralar kurarak büyümektedir. BBS'ler (Bulletin Board Systems), MOO'lar (Multi-user Object Oriented Platform), MUD'lar (Multi-user Dungeons/Dimensions/Domains), online oyunlar ("Ultima Online" gibi insanların içinde sanal kimliklerle (avatar) tekil karakterler olarak yaşayabilecekleri siberdünyalar), sayısız konuda yazışan "usenet" haber gruplarıyla başlayan sivil topluluk ilişkileri, Bosnalı, Kosovalı savaş kurbanlarının, Sırp muhaliflerin ya da Zapatistaların, son olarak da küreselleşme karşıtı hareketlerin ve küresel savaş karşıtlarının anlık bilgi akışını sağladıkları ve örgütlendikleri elektronik gruplar (e-groups) ve ".org" (organizasyonun kısaltması) eklentisiyle her türlü ilgi odağının etrafında örgütlenen sivil toplum kuruluşlarıyla sürmektedir. İnternet, etkileşim, sınır tanımazlık ve özellikle sunduğu anında enformasyon erişimi boyutlarıyla, sivil toplum kuruluşları için özellikle verimli bir ortam sunmaktadır. Bu örgütlenmeler, temel ilgi alanlarında gerçekleşen bir olayı derhal üyelerinin paylaşımına açabilmekte, oluşturdukları güç birliğiyle ilgili hükümet kuruluşlarına, sorumlu mercilere baskıda bulunabilmekte ve en önemlisi güçlü bir kamuoyu oluşturabilmektedirler. İnternet üzerinde faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanları sınırsızdır. İnternet ile ilgili yasal düzenlemeler gibi, kendilerinin de aralarında bulunduğu internet kullanıcılarını doğrudan etkileyen konularda, sivil toplum duyarlılığının çok daha fazla olması doğaldır. Çünkü bu düzenlemeler, topluluk bağlarını oluşturan temel bağlantı alanını ilgilendirmektedir. Topluluk (Community) ve iletişim (Communication) sözcükleri aynı köke sahiptir. Bir iletişim ağı kurulan her yerde bir topluluk da kurulmakta ve bu iletişim çeşitli güçler tarafından ağı yıkıldığında, yasadışı ilan edildiğinde ya da erişilemeyecek kadar pahalı kılındığında topluluk ta aynı paralelde etkilenmektedir. Sonuçta internet, "sanal topluluklar"ın yine sanal olan bir alan, yani internet üzerinden gerçek etkilerde bulunabilmeleri için benzersiz bir ortam sunmaktadır. (<http://www.internetvehukuk.org> 2000)

İnternet Ve Elektronik Devlet Kavramı

İyi organize olmuş bir devletin yurttaşların işlerini kolaylaştırması demokratik bir ideal olurken toplum ve bireyler için önemli bir kazanım olmaktadır. Yasama yürütme ve yargı erklerine sahip olan devletin yurttaşına yaklaşımı, bir ülkede demokrasinin olup olmadığının en önemli göstergesidir. Ulus devletlerin oluşumundan bu yana devlet kurumları ile yurttaşlar arasındaki iletişimi geleneksel medya sağlamıştır. Ancak internet, devlet yurttaş iletişimindeki paradigmayı değiştirmektedir. Öyle ki, internet sayesinde artık devlet kurumları kendi sitelerinde yurttaşlarla

çok daha geniş ölçekli ve geleneksel medya aracılığı ile kurduğu iletişimden çok daha yüksek etkileşim düzeyinde iletişim kurabilmektedir.

İnsan yaşamında kaçınılmaz şekilde yer almaya başlayan bilgi ve iletişim teknolojileri yeni ekonomi ve yönetim modellerinin vazgeçilmez araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknolojilerin ürünü olarak doğan web siteleri de etkileşim, katılım ve paylaşım ortamı yaratarak "saydam" ve "hesap verebilir" iyi yönetimlerin yeşermesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu değişim devlet yönetimini, ekonominin yapısını, ülkenin rekabet gücünü, insan gücü profilini ve mesleklerin yapısını değiştirmeye başlamıştır.

Kamu yönetimi, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve üstlendiği görevleri etkili bir şekilde yerine getirmek esasına yönelik olarak kurulmuştur. İnternet teknolojilerinin kamu hizmetlerini sağlamada kullanılmaya başlamasıyla birlikte kamu sektörünün işleyiş verimliliği büyük ölçüde artarken, devlet vatandaşlara "bir tık" kadar yakın olmaktadır. İsteyen herkesin dünyanın her yerinden "7 gün 24 saat" bilgiye ulaşımının sağlanması, saydam devlet anlayışını beraberinde getiren "e-devlet"(elektronik devlet), devlet-vatandaş ilişkilerini farklı bir düzeye taşıyarak "halk için var olan devlet" kavramının güçlenmesini sağlayan bir mekanizma olmaktadır (<http://www.edevlet.net> 2001).

ABD'de e-devlet sitesinde online olarak sunulan hizmetlerden bazıları şunlardır:

- Araştırma yardımları için başvurmak
- Pasaport için başvurmak
- Askerlik hizmeti için başvurmak
- Sürücü belgesi, trafik sigortası, trafik cezaları, çeşitli araçlara ilişkin sürücü lisans başvuruları vb. hizmetlere ulaşmak.
- Devlet tahvili, hazine bonosu satın almak
- Kamu ihalelerine katılmak
- Kamu taşınmazları satın almak
- Devletin ürün satış birimlerinden (Devlet Malzeme Ofisi benzeri) ürün satın almak
- Resmi olarak basılan hatıra ve anma banknotları, mühürleri, resimleri vs. satın almak
- Müzelerden hatıra ve koleksiyon ürünleri satın almak
- Kurumlar vergisi ve bireysel vergi beyannamelelerini doldurmak ve ödemek Sosyal güvenlik yardımı için başvurmak
- Öğrenci kredisi için başvurmak
- İş ve eleman almak
- Patent ve marka başvuru yapmak
- Milli parklarda rezervasyon yaptırmak
- Sağlık sigortası için başvurmak
- Gazilere verilen hizmetler için başvurmak
- Pul satın almak
- Posta çeki ile ödeme yapmak (Andersen

İngiltere de e-devlet olma yolunda önemli adımlar atmaktadır. İngiltere Başbakanı Tony Blair tarafından açıklanan e-devlet projesinin 2005 yılında tamamlanması beklenmektedir. Proje ile , bütün devlet kurumlarının tek bir bilgisayar ağına bağlanması planlanmaktadır. Bu sayede İngiliz vatandaşlarının devlet kuruluşlarına ulaşmak için farklı siteleri ziyaret etmek zorunda kalmadan, tek bir şifre ile pek çok bürokratik işlemleri gerçekleştirmelerinin mümkün olacağı bildirilmektedir. İngiliz hükümeti bu alanda Microsoft ile çalışmaktadır. İngiliz vatandaşlarının yakın bir gelecekte vergilerini internetten ödeyebilecekleri bildirilmektedir. İngiliz mahkemelerinin de dijitalleşme yolunda önemli adımlar attığı bildirilmektedir. Bu kapsamda, süren davalarla ilgili savunmaların, mahkemeye e-posta aracılığı ile gönderilmesi öngörülmektedir (<http://arsiv.hurriyetim.com.tr> 1999).

Türkiye'de İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 1976 yılında yürürlüğe konan Memris projesi tamamen sonuçlanmasa da, projenin bazı evrelerine öncelik verilerek tamamlanması düşünülmektedir. Projenin özellikle vatandaşlık numarası çalışmasının bitirildiği bildirilmektedir. Proje için Dünya Bankası tarafından 5,5 milyon dolarlık kaynak sağlanmış, 3,5 milyon Dolar ilçe bilgisayar donanım sistemi, bir kısmı da sistem yazılım mühendisliği ihalesinde kullanılmıştır. Projede yer alan 'akıllı vatandaşlık kartı' uygulamasının pek çok kamu uygulamasında kullanılabileceği belirtilmektedir. Türkiye Bilişim Vakfı'nın Ulusal Birey Bilgi Sistemi (UBBS) konusuyla ilgili bildirisinde, UBBS'nin yaşama geçirilemeyeşinin yıllık zararının 1,5 milyar doları ölçülebilen olmak üzere toplam 10 milyar dolar olarak açıklanmaktadır.

MERNİS Projesi'nin İçeriği:

- Nüfus ve vatandaşlık işlerinin modernizasyonu,
- Elektronik veri tabanının oluşturulması,
- Nüfus kayıtlarının elektronik ortamda tutulması,
- Vatandaşlık işlerinin otomasyonu,
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık numaralarının verilmesi,
- Nüfus ve aile istatistiklerinin alınması,
- Kamu kuruluşlarına elektronik ortamda bilgi hizmetlerinin verilmesi (<http://www.nvi.gov.tr> 2001).

Elektronik Politika Kavramı

"E-demokrasi" (elektronik demokrasi) taraftarları, etkileşimsizlikten dolayı siyasilerden soğ-

muş olan yurttaşlar ile siyasiler arasında tekrar "sıcak" ve etkileşimli köprü kurulmasını ancak internetin sağlayabileceğini öne sürmektedirler. Geleneksel parlamenter demokrasilerdeki beş yılda bir yapılan seçimler "at arabasının ömrünü tamamlaması" ile özdeş tutulmaktadır. E-demokrasi tekniği, "uyuklama" ve "atıl" durumda olan demokrasi ve etkisiz yurttaşlara canlılık kazandırmaya aday durumdadır. İnternet yoluyla siyasi partiler görüş ve programlarını kitleye sunmak için güncel web sayfalarını hazırlamakta ve böylece kitlelere hızlı, temel ve gerekli bilgiler sunmaktadır. Ayrıntılı bilgi almak isteyenler için e-posta yoluyla birebir etkileşimli iletişim kurulması olanağı sağlanmaktadır. Aynı zamanda siyasi partiler ve belediyeler, herhangi bir konuda karar almadan önce yurttaşların görüşlerini almak için sonucu çok hızlı alınan site üzerinde kamuoyu yoklama anket formları düzenlemektedir. Ya da bir konu hakkında yurttaşın kararını vermesi için "mini referandum" yapma olanakları vardır. Aynı zamanda görüşlerini küresel platforma taşımak isteyen yurttaşlar da yoğun şekilde interneti kullanmaktadır. Nüfusunun yüzde 50'si internete bağlı olan Güney Kore'de 600 kadar sivil toplum örgütü, 90 kadar milletvekili adayının yanırlarını sergileyerek onları "kara listede" göstermişlerdir. Bu adaylar arasından bazıları yargılanarak mahkum edilmiş, elli yedi aday ise bir sonraki seçimlerde yenilgiye uğramıştır (www.unesco.org 2000).

E-demokrasi ile yurttaşların dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar oylarını kullanma olanağı bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda güvenli elektronik alt yapısal sistemin bulunduğu bildirilmektedir. Oy vermenin çok kolay olduğu güçlü "hızır ve nazır" olan bu sistem, bize kendi kendimizi en verimli şekilde yönettirebilmektedir. Öne sürülen argümanlardan biri de, eski Yunandaki agora sisteminin sanal anlamda çok daha geniş katılımlı ve hızlı olarak tekrar yaşama geçebileceği yönündedir. Aynı zamanda seçimlerde ya da referandumlarda ortaya çıkan yüksek finansal masrafin online sistemde olmayacağı belirtilmektedir. Demokratik siyasetin en önemli ideali olan olabildiğince katılımlılık internet sayesinde mümkün olabilecektir ve demokratik yönetimin temeli olan "ortak akıl" ve "ortak görüş" yaşama konabilecektir (www.unesco.org 2000).

Siyasal Seçimlerde İnternet

İnternet üzerinden seçimlerin ilk denemesi, yurt dışındaki yaklaşık 12 bin seçmenin ABD' deki son başkanlık seçimlerinde online yöntemle oyunu kullanması ile gerçekleşmiştir. Uzmanlar, dört ila sekiz yıl içinde güvenli web-temelli seçim yöntemi uygulanabileceğini, ancak bu konuda hükümetleri ikna etmenin uzun yıllar alabile-

çeğini belirtiyorlar. İnternetin aynı zamanda seçim zamanları sıkça ortaya çıkan kayıp oy pusulaları, mükerrer oy verilmesi ve çok sayıda seçmenin kullandığı oyların yanlış ve geçersiz sayılması gibi sorunlara çözüm getireceği bildirilmektedir. Demokrasilerde bir oyun bile sonucu belirlediği düşünüldüğünde söz konusu çözümün demokrasi açısından değeri ortaya çıkmaktadır. Örneğin son ABD Başkanlık seçiminde oy pusulalarının birçok kez yeniden sayılması gerekmiştir. Her sayım sonucunda seçim sonucu yeniden değişmiştir (<http://www.usatoday> 2001).

İnternet Üzerinden Kamuoyu Yoklamaları

İnternet, yürütülmekte olan iletişim araştırmalarının yönünü değiştirmektedir. Temel demografik yoklamalardan odak grupları ve yeni ürün araştırmalarına kadar, yoklama yöntemlerinin yaklaşık bütün türleri artık online üzerinde denenmektedir. Çoğu pazar araştırma uygulayıcısı, online yoklamaların; posta, telefon ve yüz yüze yoklamalar kadar güvenilir olabileceği konusunda görüş birliği içindedir (Hin Lee 1999:3-18). Dünyada ve Türkiye'deki internet sitelerinde hemen her toplumsal konuda sıklıkla online kamuoyu yoklamaları yapılmaktadır. Sadece milliyet.com.tr adlı sitenin 2001 yılı içinde yaptığı kamuoyu yoklamaları binlerle ifade edilebilmektedir. Devletin ve sivil toplum örgütlerinin etkin çalışmaları ile internetin yaygınlığı artırıldığında ve yazılım temeli sağlandığında daha güvenli yoklamalar alınması öngörülmektedir.

Sanal Tartışma Ortamı

Tartışmalarla kamuoyu oluşturmak ve kamuoyunu bilgilendirmek amaçlı olarak ilk örnekleri antik Roma'da görülen forumlar tarih boyunca çeşitli biçimlerde ve alanlarda varlığını sürdürerek çok önemli toplumsal işlevler görmüşlerdir.

Akademik mekanlarda ve medya araçlarında da zaman düzenlenen forumların günümüz internet ortamında hemen her konuda, çok geniş bir yelpazede düzenlendiği görülmektedir. İnternetteki bir çok site sık aralıklarla gündemdeki ya da kendi belirlediği konularda forumlar düzenlemektedir. Bu forumlarda ilgili herkes tartışmalara katılarak görüşlerini belirtebilmektedir. Forumlardaki konu yelpazesi, siyasetten ekonomiye toplumsal bir konudan bir ürüne kadar geniş olabilmektedir.

Antik Yunanda ortaya çıkan agoralar, günümüzde milyonlarca insanın sanal olarak katılıp görüşlerini yansıttığı bir düzlem olarak tekrar ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan'daki sitelerin yerine bugün internet üzerindeki sanal agora siteleri ortaya çıkmakta ve katılımcı ve doğrudan demokrasinin tartışma platformu olduğu düşünülmektedir.

GELENEKSEL MEDYANIN TEMSİL SORUNU KARŞISINDA İNTERNET

Aşırı temsili demokrasiden doğrudan demokrasi sürecine geçiş, gelişmiş demokratik idealler arasındadır. Temsili demokrasilerde yurttaş, yetkilerini seçtiği temsilcileri yoluyla kullanmaktadır. Pratik özellikleri yanında bu sistemin bazı açmazları da bulunmaktadır. Yurttaş temsilcisi olmak için seçim dönemlerinde yurttaşların karşısına çıkanlar, tek taraflı iletim aracı olan propaganda tekniklerini kullanarak ve bir çok vaatlerde bulunarak bu yetkileri almaktadır. Ancak en çok tartışılan konuların başında bu vaatlerin yerine getirilmediği ve yetkilerin parti ve kişisel çıkarlar için kullanıldığı yönündedir. Demokrasinin bu derece temsili olması, toplumda kullanılan iletişim teknolojileri ve araçlarının niteliğiyle ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Öyle ki temsili demokrasinin kullandığı araçlarla geleneksel medyanın (Radyo, TV, Gazeteler) kullandığı araç ve yöntemler birbirine benzemekte ve birbirlerini beslemektedir. Temsili demokrasilerdeki halk adına halkın siyasal yetkilerini kullananların medyadaki tam karşılığı, "halk adına soru soran" "gündem oluşturan" geleneksel medya gazetecileridir. Halkın siyasal temsilcilerine yöneltilen eleştiriler, özü aynı olmak üzere farklı biçimlerde geleneksel medya gazetecilerine de yöneltilmektedir. Eleştirilerin kapsamı, "kamu görevi" olarak tanımlanan gazeteciliğin grupsal ve kişisel çıkar aracı olarak kullanılmasından, taraflı, dengesiz ve yalan haberciliğe kadar uzanmaktadır.

Genelde teknolojinin özelde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal etkileri somut biçimde görülmektedir. Matbaa tekniği ve televizyon tekniğinin kitle iletişiminde kullanılmasının toplumsal etkileri büyük olmuştur. İnternet tekniğinin etkileri ise genelde toplumsal dokular üzerinde daha spesifik olarak da demokrasi üzerinde görülmeye başlamıştır. İnternetin araçsal doğası, geleneksel medya organlarının temsili ve etkileşimsiz ve iletim ağırlıklı doğasından farklı olarak doğrudan ve etkileşimlidir. İnternetin toplumsal yaygınlığının artışı, doğrudan demokrasinin idealinin gerçekleşmesi yönündeki en temel öğelerden biridir.

Dünyadaki şu andaki eğilim temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmeye yöneliktir. Ancak doğrudan demokrasi için henüz teknik, ekonomik ve kültürel altyapı yeterli olamamaktadır. Katılımcı demokrasi isteyen yurttaşların karar verme sürecine gözlemci olması, katkıda bulunması ve yerine göre müdahil olmasını gerektirmektedir.

İngilizce'de "participative" (katılımcı) ve gitgide "deliberative" (özgürlükçü) sıfatlarıyla anılan bu demokrasi türünde bilgili, örgütlü vatandaşların,

hesap verme, bilgi verme, hesap sorma mekanizmalarıyla seçilmişlere ve atanmışlara yön göstermeleri ve denetlemeleri esastır. İnternetin getirdiği olanaklar, bilgilendirme, tartışma, çözüm oluşturma, görüş bildirme boyutlarıyla, hızlı, zahmetsiz, ucuz ve yaygın olarak hayata geçme şansına sahiptir (www.bilkent.edu.tr 2001).

İnternet, hem büyük bilgi kaynaklarının kapısını açarak, hem bireylerarası ve hem de kitle iletişimini kapsayan yazılı, görsel ve işitsel biçimlerde toplumun ve dünyanın bütün canlılığını siber uzaya taşımaktadır. Bireyler, sanki toplumsal alanda etkinlik gösteriyor gibi her alanda düşünce ve bilgisini paylaşabilmektedir. Medyanın ve özellikle televizyonun insanları saatlerce oturur durumda ekran karşısında tutması izleyiciyi edgin duruma düşürmektedir. Mutlak bir egemenlik kuran "kitle kültürü"nü, medyanın günümüz toplumlarında yayılmasına aracılık ettiği, sığ ideolojik doğasından dolayı toplumsal sorunlarla ilgili gerçek eleştiriler dile getirmek gibi bir çabasının olmadığı, toplumda yanlış bilincin yerleşip yaygınlaşmasına yol açtığı; özgür düşünce, entelektüel merak ve eleştirel düşünceyi yok ettiği ve bu özellikleriyle muhalefet etme olanaklarını çeşitli yollarla sınırladığı, özellikle Frankfurt okulu kuramcılar tarafından dile getirilmiştir (Karizma 1998:113).

Geleneksel medyanın yaydığı bilginin "sığ" ve "eğlenceye dönük" yapısı karşısında internet, derin bilgiye ulaşmanın yeni aracı olmaktadır. Bu anlamda kütüphaneler ve veri tabanları derin bilgiye internet üzerinden ulaşmanın yeni adresleri durumundadır. Kütüphaneler, internet üzerinden hizmet veren ilk kurumlar arasına girmiştir. Daha önceleri ellerindeki kart kataloglarını elektronik ortamda sunan kütüphaneler, gittikçe artan bir oranda bilgisayarlaşmaya ve sayısal kütüphaneler olma yoluna gitmektedirler. Dünyanın pek çok büyük kütüphanesinde "sayısal kütüphane" projeleri yürütülmektedir. Bunlar arasında Kongre, Michigan, Stanford, Cornell, MIT ve Waterloo kütüphaneleri bulunmaktadır. Kütüphaneler katalogların yanı sıra kendi kurumlarında üretilen tez, teknik rapor gibi elektronik nesnelere, 'copy right' sorunu olmayan eski dokümanları da artık sunabilmektedirler.

SONUÇ

İletişim olanakları ile toplumsal yapılanmalar arasındaki etkileşimli ilişki ele alındığında iletişim araçlarının yeteneklerinin, toplumsal yapılar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Geleneksel medya ve siyaset kurumları geleneksel demokrasilerin başat aktörleridir. Sürekli tartışılan ve yoğun eleştiri alan bu kurumların asıl sorunları "etkileşim-kıt" ve "iletim-temsil" yoğun olmalarıdır.

İnternetin araçsal yetenekleri, geleneksel devlet, sivil toplum ve geleneksel medyanın kronik sorunları için çözüm potansiyelleri sunmaktadır. Ancak internet bugünkü durumu ile sorunu çözümlenmeye yetmemektedir. Dünya ve Türkiye'de internetin yaygın olmayışı ve alt yapısal yetersizlik ve dengesizlikler çözümün önündeki en büyük engeller olarak görünmektedir. İnternet bağlantısı için kurulan hatların "asimetrik" oluşu; hatların gidiş-geliş yönlerine doğru farklı kapasitelerde olması, internetteki altyapısal dengesizliğin bir göstergesidir. İnternete bağlanmak için birçok ülkenin ABD'deki veri hatlarını kullanmaları, ABD'nin merkez olduğu dengesiz ve eşitlikli bir internet bağlantı yapılımasını ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin ve diğer sivil dinamiklerin bu tür sorunlara çözümler geliştirmeleri ve toplumsal inşaları bu yöne doğru yönlendirmeleri gerekmektedir. Bunun için gene internetin olanakları kullanılabilir. İnternet konusunda bir başka sorun türü de denetim mekanizmalarının gereken düzeyde olmamasıdır. Bu yüzden internet üzerinde işlenen suçlara ve birçok etik sorunlara tanık olunmaktadır. Bu ve anılan diğer sorunların çözümü, bir ya da birkaç devletin tekeline bırakılmadan Türkiye'nin de içinde bulunacağı "devletler arası-üstü" etkili bir mekanizma oluşturulması zorunluluğu kendini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Andersen A (2001) Değişim.tr/ İnternette Gelişimde Türkiye, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Diamond L ve Plattner MF (1995), Demokrasinin Küresel Yükselişi, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Erdoğan M (1999) Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Girgin A (2000) Yazılı Basında Haber ve Haberlilik Etik'i, Anka Basım, İstanbul.
- <http://arsiv.hurriyetim.com.tr> (1999)
- <http://www.edevlet.net> (2001)
- <http://www.internetvehukuk.org> (2000)
- <http://www.nvi.gov.tr> (2001)
- <http://www.unesco.org> (2000)
- <http://www.usatoday.com> (2001)
- Lee Brian Chin Hin, (1999) A New Trend in Communication Research and Education: Online Surveys, School of Communication Studies, Nanyang Technological University, Singapore.
- Sönmezoğlu F (Der) (1996), Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- www.turk-info.com (2001)
- www.akgul@bilkent.edu.tr (2001)
- www.anet.com.tr (2000)
- www.bilkent.edu.tr (2001)
- www.btnet.tr (2000)
- Yumul A (1998) Hayatımız Eğlence, Karizma Düşünce Derg. 5. ■